

ESNAF VE SANATKÂR İŞLETMELERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: ÇORUM İLİNDE BİR ARAŞTIRMA *

Ömür DEMİRER¹
Gökben BAYRAMOĞLU²
Yasin ŞEKER³
Fatih KONAK⁴
Menekşe ŞAHİN⁵

Özet

Esnaf, ticaretin ilk dönemlerinden bu yana iş hayatı içerisinde etkili bir rol oynamaktadır. En genel tanımıyla esnaf; kısıtlı bir sermaye ile daha çok beden gücüne dayanarak iş yapan, bağımsız girişimciler olarak tanımlanmaktadır. Ekonomi içerisinde yerine getirdiği işlevlere rağmen esnaf işletmeleri, hem makroekonomik hem de yapısal sorunlarından kaynaklanan nedenlerle rekabette her geçen gün daha çok kan kaybetmektedir. Bu çalışmada Çorum ilinde faaliyet gösteren esnaf ve sanatkâr işletmelerinin sorunlarını tespit etmeye yönelik saha çalışması yapılmıştır. Araştırma bulgularının görselleştirilerek daha kolay anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla, faaliyet gösterilen sektörler bazında tespit edilen sorunlar ve olası çözüm önerileri "algı haritası" üzerinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Esnaf, Sanatkâr, Mikro İşletme, Esnaf ve Sanatkârların Sorunları

Jel Sınıflandırılması: M10

PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS OF CRAFTSMAN AND ARTISANS: A RESEARCH ON CORUM PROVINCE

Abstract

Craftsmen, artisans and micro- businesses have been playing a crucial role in business life since the first period of the trade. The most general definition of the craftsmen, artisans and micro- businesses is independent entrepreneurs who are doing business on the basis of more body strength with a limited capital. Despite the functions performed by artisan enterprises in the economy, they are losing a lot of blood every day for reasons of both macroeconomic and structural problems. This research is aimed at identifying the problems of craftsmen, artisans and micro- businesses operating in the Çorum, Turkey. Research outcomes are visualized, in order to enable easier understanding of research findings. In that context, problems and possible solutions that have been identified in certain sectors have shown on "perception map".

Key Words: Craftsmen, Artisans, Micro Businesses, Craftsmen and Artisans' Problems

Jel Classification: M10

* Bu çalışma Hitit Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiş, Proje Kod No: IBF19002.15.003 olan bilimsel araştırma projesinden türetilmiştir.

¹ Yrd. Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Bölümü, omurdemirer@hitit.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, gokbenbayramoglu@hitit.edu.tr

³ Arş. Gör. Hitit Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, yasinseker@hitit.edu.tr

⁴ Yrd. Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, fatihkonak@hitit.edu.tr

⁵ Yrd. Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, meneksesahin@hitit.edu.tr

GİRİŞ

Esnaf, en genel tanımıyla kısıtlı bir sermaye ile daha çok beden gücüne dayanarak iş yapan ve bağımsız çalışan girişimciler olarak tanımlanabilmektedir (Çoban-Irmis, 2013). Esnaf, tacir sıfatını kazanabilecek düzeyde sermayeye sahip olmayan ve daha çok emeğe dayalı olarak gelir elde eden ve bağımsız çalışan kişidir (Çelik-Akgemci, 1998: 7). Esnaf işletmeleri, genellikle tek kişi tarafından kurulan, çalışan sayısı 10 kişi veya altı olan mikro işletmelerdir. Bu nedenle sahip/yönetici ile işletme bütünleşmiştir (Çelebi vd., 2009). 5362 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanununun 3. maddesinin a bendinde esnaf ve sanatkârlar şu şekilde tanımlanmaktadır (TESK, 2005):

- Esnaf ve Sanatkâr meslek kollarına dâhil olan,
- Ekonomik faaliyetini bedeni çalışmasına dayandıran,
- Elde ettiği gelir, tacir ya da sanayici sıfatını kazandıracak düzeyde olmayan,
- Basit usulde vergilendirilen veya vergiden muaf tutulan,
- İşletme usulü defter tutmakla yükümlü meslek ve sanat sahibi kişilerdir

Esnafın, tacir ile işgören arasında bir konuma sahip olduğu söylenebilmektedir. Tacire oranla daha az olmakla birlikte sermayesinin olması ve bağımsız çalışması, esnafın tacire benzediği noktaları ifade etmektedir. Ayrıca tacirlerin tabi olduğu hükümlerin bazıları esnaf için de geçerlidir. Diğer yandan ise gelirlerini kendi emeklerine dayalı olarak elde etmeleri bakımından da işgönerlerle benzerlik taşımaktadır (Çelik-Akgemci, 1998: 7).

Küçük ve orta ölçekli işletmeler, gerek ekonomik faaliyetlerinin yaygınlığı gerekse sayısal çoklukları nedeniyle ekonomik büyüme ve istihdamın artırılmasında tüm ekonomiler için büyük önem taşımaktadır. Genellikle küçük ya da mikro ölçekli işletmeler grubunda ele alınan esnaf ve sanatkârların ülke ekonomisi açısından taşıdığı önem şu şekilde sıralanabilmektedir (TESK, Esnaf ve Sanatkarların Sorunları Çözüm Önerileri, 2012):

- Genellikle emek yoğun teknolojileri kullanmaları nedeniyle Türkiye çapında istihdamı arttırmak ve özellikle işsizliğin azaltılmasında etkili bir rol oynamak
- Ülke içerisinde bölgelerin dengeli bir şekilde gelişmesine ve büyümesine aracılık etmek
- Büyük işletmelerin tedarikçisi ve tamamlayıcısı durumunda olmak
- Usta-çırak kültürü ile nitelikli elemanların yetişmesine yardımcı olmak
- Esnek yapıları sayesinde rekabet koşullarına hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmek
- Ülkenin gelir dağılımı içerisinde orta sınıfı oluşturmaları bakımından denge unsur olmak

10. Kalkınma Planı kapsamında Esnaf ve Sanatkârın Güçlendirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporunda KOBİ, Esnaf ve Sanatkârlar ve Kooperatiflere ilişkin veriler ise şu şekildedir (DPT, 2001):

- Toplam işletme sayısının % 99,9'unu,
- İstihdamın %78'ini,
- Faktör maliyetiyle katma değer yüzde 55'ini oluşturduğu ifade edilmektedir.
- Ayrıca bu kapsamda bu işletmeler cironun %65'ini, maddi mallara ilişkin yatırımların % 41'ini, ihracatın %60'ını, ithalatın %40'ını, maaş ve ücretlerin yüzde 51,5'ini, banka kredilerinin yüzde 24'ünü, Ar-Ge harcamalarının %14,5'ini sağlamaktadır.
- KOBİ'lerin ticari kesim Ar-Ge harcamalarındaki payı %37,7'dir.

İfade edilen tüm işlevlerine rağmen sanatkâr işletmeleri; makroekonomik nedenlerin yanı sıra aşağıda belirtilen bazı yapısal özellikleri nedeniyle gün be gün daha fazla sorun yaşadıkları bilinmektedir (TESK, ESDEP):

- Küreselleşmenin yarattığı aşırı rekabetin gereklerini karşılayamama
- Sermaye ve finansal kaynaklara erişim yetersizliği
- Tüketici taleplerindeki değişimlere ayak uydurma konusunda yetersiz kalma
- Yatırım ve istihdam maliyetlerinin yüksek olması

- Yenilikçi ve teknolojik kapasite ve bilgi teknolojisi kullanma yetersizliği

Esnaf ve sanatkâr işletmelerinin sorunlarının çözümüne ilişkin hükümet politikalarının arttırılmasına yönelik beklentiler giderek daha büyük bir kamuoyu oluşturmaktadır. Ülkenin stratejik yol haritasının belirlenmesinde büyük bir etkisi olan Kalkınma planlarında esnaf ve Sanatkârlara ilişkin olarak ilk kez ciddi bir inceleme yapılması, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) dönemine rastlamaktadır. Bu planda esnaf ve sanatkârların hizmet, yan sanayi ve sanayi sektörlerinde bir üretim ve istikrar unsuru olduğu ifade edilmiştir. Kısıtlı sermayelerine rağmen toplumun istikrarının sağlanmasındaki katkılarının sürdürülebilmesi için gerekli olan politika tedbirlerinin alınacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda alınması düşünülen önlemler şu şekilde sıralanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1984):

1. 507 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Kanununun yeniden düzenlenmesi ve Esnaf ve Sanatkâr tanımının belirlenmesi
2. İstihdamın yaklaşık %38'ini meydana getiren esnaf, sanatkârlar ve küçük sanayicilerin toplam istihdam içerisindeki payını arttırmaya yönelik tedbirlerin alınması
3. Bu kesimin özellikle mülkiyetin yaygınlaştırılması konusundaki rolü nedeniyle üretim gücünün arttırılması ve gerek yurt içi gerekse yurt dışı pazarlara ulaşabilme konusunda mali ve teknik destek sağlanması
4. Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicileri geliştirme faaliyetleri kapsamında iş kollarının yeniden düzenlenmesi
5. Faaliyet gösteren tüm esnaf ve sanatkârların "Esnaf ve Sanatkâr Sicili" altında kayıt altına alınması
6. Büyük sanayinin destekleyicisi konumunu daha etkin bir şekilde sürdürebilmesi için teşvik politikaları uygulanması
7. Küçük sanayide kalite kontrol kavramının geliştirilmesi için gerekli organizasyon yapısını oluşturması
8. Özellikle aile tasarruflarının yatırıma dönüşmesinde büyük bir rol oynayan küçük sanayi sitelerinin ve küçük sanayi potansiyellerini geliştirilmesi
9. Küçük sanayi potansiyelini geliştirmek üzere yaygın teknik eğitim ve iş başı eğitim sistemlerinin birlikte yürütüleceği bir eğitim sisteminin oluşturulması
10. Esnaf ve Sanatkârların birlikler oluşturma ve teşkilatlanarak üretim güçlerini arttırmalarına yardımcı olunması
11. El sanatların gelişmesini sağlayacak bir eğitim ve üretim planlaması geliştirmek ve özellikle pazarlama olanaklarını arttırmak
12. Orta öğretim müfredatında el sanatlarına ilişkin derslerin koyulması
13. Sektöre ilişkin güvenilir, tam zamanlı ve tutarlı bir istatistik oluşturabilmek için her yıl işyeri sayımı yapılması
14. Esnaf ve Sanatkârlara ilişkin olarak devlet desteği ile ucuz tesis ve işletme kredisi imkânlarının sunulması hükümlerine yer verilmiştir.

Daha sonra 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında benzer şekilde, küçük sanayi sitesi olabile potansiyeline sahip alanlara küçük sanayi sitelerinin yapımının yoğunlaştırılması, küçük sanayinin orta ve büyük sanayilerle bütünleştirilmesi ve özellikle yan sanayi olarak geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca AB'ne giriş sürecine uyum politikalarının başladığı bir süreç olarak bu dönemde uluslararası standartlarda ve rekabet düzeyi yüksek olan mal ve hizmet üretiminin gerekliliği vurgulanmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde öncelikle finans olmak üzere girişimcilik eğitimi programlarına başlanması ve gereksinim duyulan nitelikli işgücünün eğitilmesi için çıraklık eğitim programlarının yürürlüğe konması da bu plan dönemi içerisinde yer alan hedefler arasındadır.

1994 krizi ve sonrasında alınan 24 Ocak kararları gereği kamu harcamalarının kısılmasına yönelik tedbirler, kalkınma planlarını da etkilemiş 7. Plan dönemi genellikle tasarruf tedbirlerini içeren bir yapıda hazırlanmıştır. Esnaf ve sanatkârların faaliyetlerinin ve rekabet güçlerinin arttırılmasına yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon istenen düzeyde sağlanamamıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 112)

1990 yılından itibaren hızla artan rekabet koşullarına ve değişen toplumsal yapıya uyum sağlamakta zorluklar yaşayan esnaf ve sanatkârların sorunlarının; bakanlık, üniversite, meslek

kuruluşları ve bu alanda fikirlerine büyük önem ve değer atfedilen kanaat önderleri ile birlikte çözüm yolları bulunması ve ulusal düzeyde yürütülecek politikaların geliştirilmesine gereksinim duyulmuştur. Bu kapsamda ilki 1990 yılında olmak üzere dört yılda bir Esnaf ve Sanatkarlar Şurası toplanmasına yönelik karar alınmıştır (TESK, 1998). Şuranın aldığı kararların hayata geçirilmesi ise 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı koordinatörlüğündeki Şura İzleme Komitesi tarafından izlenmesine karar verilmiştir.

2000 yılında ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde "Esnaf, Sanatkarlar ve Küçük İşletmeler Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Yine 8. Plan döneminde esnaf ve sanatkarlara yönelik olarak Halk Bankasından kredi sağlanması, KOBİ özelliğini taşıyan esnafların KOBİ kredilerinden ve vergi muafiyetlerinden yararlandırılması da kapsama alınmıştır. Ayrıca Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri plasman miktarları da arttırılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 112).

Son olarak 10. Plan döneminde KOBİ, esnaf ve sanatkar ve kooperatiflere ilişkin olarak eylem planı yürürlüğe girmesi sağlanmıştır. Esnaf ve sanatkarların değişen ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlayabilmesi için gerekli yapısal dönüşümlerinin desteklenmesi ve alışveriş merkezlerinin küçük esnaf ve sanatkarlara yönelik olumsuz etkilerinin giderilmesi bu plan döneminde hedefler arasında belirlenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2013: 92).

I. LİTERATÜR TARAMASI

Esnaf ve sanatkarların sorunlarının tespiti ve çözüm önerilerinin belirlenmesine ilişkin olarak literatürde çok az sayıda çalışmaya rastlanılmaktadır. KOBİ'lerle ilgili çalışmaların görece olarak fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu konuda literatürde bir boşluk olduğu görülmektedir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış ve yayınlanmış bir çalışma olmaması da dikkat çekicidir. TESK (2008) tarafından yapılan çalışmada özellikle politika yapanlar ve kanun koyucular açısından esnaf ve sanatkarın içinde bulunduğu duruma ve ülke için taşıdığı öneme dikkat çekilerek, esnaf ve sanatkar kesiminin sorunlarını çözmek yönünde yapılan çalışmaların hız kazanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Baykul (2009) ise çalışmasında Isparta il merkezinde gıda hizmet sektöründe faaliyet gösteren esnaf ve mikro ölçekli işletmelerin ulusal ve bölgesel bazda yaşadığı sorunları araştırmış ve ayrıca bu işletmelerin yerel ekonomi ile ilişkisini saptamaya çalışmıştır. Yerel ekonomi ile ilişkilerin; kamu kurum ve kuruluşları, tedarikçiler ve müşteriler açısından değerlendirildiği bu çalışmada, Isparta ilinde faaliyet gösteren bu kesimin ulusal ve bölgesel bazda yaşanan ekonomik sorunlardan etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Baykul ve Dulupçu (2009), Isparta il merkezinde gıda hizmet sektöründe faaliyet gösteren esnaf ve mikro ölçekli işletmelerin ulusal ve bölgesel bazda yaşadığı sorunları araştırmıştır.

Çelebi vd. (2009), Türkiye'de esnaf ve sanatkarların; tarihi gelişimi, Türk toplumu için taşıdığı önem, temel politikalar, yapısal ve konjonktürel sorunları ve Avrupa Birliğine üyelik sürecine uyumlarını analiz etmişlerdir. Bu kapsamda Manisa İli merkez ve ilçelerinde esnaf ve sanatkâra ve tüketicilere anket çalışması uygulayarak kapsamlı bir rapor halinde düzenlenmiştir.

Aydemir-Ateş (2011), Bilecik Küçük Sanayi Sitesi'nde faaliyet gösteren işletme sahiplerinin birbirleriyle, çalışanlarıyla, müşterileriyle ve diğer paydaşlarıyla ilişkileri "Ahilik" ve "Kurumsal Sosyal Sorumluluk" bağlamında incelemişlerdir. Bu çalışmada, işletmelerin yeterli sayıda çırak, kalfa ve usta yetiştiremedikleri; mesleki konularla ilgili olarak bir araya gelerek birlikte hareket edemedikleri ve kentin sağlık, eğitim ve kültür gibi gereksinimlerini yeterince karşılayamadıkları tespit edilmiştir. Bu eksikliklere karşın, sitede faaliyet gösteren işletme sahiplerinin müşterilere sorumluluk bilinciyle hizmet verdikleri, insani konularda kendi aralarında yapıcı ilişkiler geliştirdikleri, işyerlerini "besmele" ile açtıkları, "çalışmayı ibadet" işyerlerini ise "ekmek teknesi" olarak gördükleri, işyerlerinde "helal kazanç elde etmeyi" önemsedikleri anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, Bilecik Küçük Sanayi Sitesi'ndeki işletme sahiplerinin (her ne kadar bazı konularda sorunlar

yaşıyorlarsa da), sosyal sorumluluk konusunda iyi oldukları, Ahilik geleneğini belli ölçüde sürdürdükleri tespit edilmiştir.

Yıldız vd. (2013), Muğla'nın Dalaman ilçesinde faaliyet gösteren esnafın karşılaştığı sorunların tespit edilmesi ve çözüm önerileri sunulmasını amaçladıkları çalışmalarında, Dalaman esnafının belediyenin ilgisizliğinden yakındıkları ve gelirlerinin giderlerini karşılamadığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca esnafın geçmişe göre finansal açıdan daha kötü durumda olduğu, kredi geri ödemesinde sorun yaşadığı, sigorta primlerinin ve vergi oranlarının yüksek bulunduğu, devletin eğitime yeterli desteği vermediğini ve nitelikli eleman bulmakta nispeten sorun yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Bunlara ilave olarak esnafın çok fazla sayıda işyeri olmasından kaynaklanan haksız ve aşırı rekabetten şikâyetçi olduğu ve aynı meslek faaliyetini yürüten işyeri sayısına bir sınırlandırma getirilmesinin gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Çoban ve Irmis (2013), yaptıkları dar kapsamlı çalışmada; girişimciliği, sermayenin mal ve hizmet üretimine dönüştürülmesi bağlamında ele almışlardır. Üretilen mal ve hizmetin son müşteriye ulaştırılması konusunda yatırım yapan, risk alan ve ekonominin can damarını oluşturan esnafın öncelikli sorunun finans sorunu olduğunu tespit etmişlerdir.

II. ESNAF VE SANATKÂRLARININ SORUNLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: ÇORUM İLİ ÖRNEĞİ

Çalışmanın amaç, materyal ve yöntem, bulgular ve analizleri aşağıda verilmiştir.

II.I. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Çorum ticari hayatının önemli unsurlarından olan esnaf ve sanatkarların sorunlarını detaylı bir şekilde ortaya koymak ve çözüm önerilerini geliştirmektedir.

II.II. Araştırmanın Önemi

Faaliyet ölçeklerinin küçüklüğü nedeniyle rekabette dezavantajlı durumda olan esnaf ve sanatkarlar, küreselleşmenin yarattığı acımasız rekabetle birlikte gün be gün ekonomik hayattan çekilmektedir. KOBİ'lere yönelik akademik ve politik ilgi çok yüksek olmasına rağmen esnaf ve sanatkarlara ilişkin analizlerin sadece mikro işletmeler sınıflandırması içerisinde genel bir değerlendirme düzeyinde kaldığı bilinmektedir. Bu bağlamda çalışma, Çorum ili açısından esnaf ve sanatkarlara yönelik ilk derinlemesine ve çok yönlü bir analiz olması açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışma, esnaf ve sanatkarların sorunlarını ve olası çözüm önerilerine ilişkin algılarını faaliyet gösterdikleri sektörler bakımından ortaya koyması açısından da somut bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

II.III. Materyal ve Yöntem

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın ana kütlelerini 31.07.2015 tarihi itibarıyla Çorum ilinde faaliyet gösteren 13 bin 903 esnaf ve sanatkar işletmeleri oluşturmaktadır. Bu çalışma bilimsel araştırma türlerinden "keşifsel" araştırma kapsamına girmekte olup, herhangi bir hipotez test edilmemiştir. Keşifsel araştırmalarda genellikle yüzde ve frekanslar yardımıyla değerlendirilen veriler, bu araştırmada farklı olarak birçok tablonun vereceği bilgileri tek bir harita üzerinde özetlenmesine olanak sağlayan "uyum haritaları" kullanılarak değerlendirilmiştir.

Anket formunun hazırlık aşamasında literatürden elde edilen bilgilerin yanı sıra pilot bir çalışma yapılarak, katılımcıların görüşlerinin alınmasına olanak sağlayacak “derinlemesine görüşmeler” gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerin, saha çalışmasında uygulanacak nihai anket sorularının geliştirilmesinde, araştırma amaçlarına uygunluk sağlanmasında, yanıtların sınıflandırılmasında ve soru/maddelerin nasıl algılanıp yorumlandığı konusunda dönüş sağlanması açısından yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda araştırmanın ana kütlesi kapsamında hedeflenen gruptan rasgele örneklem seçimi yöntemi kullanarak 20 denekle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra esnaf ve sanatkârların sorunlarını tespit etmeye yönelik kapalı uçlu anket soruları hazırlanmıştır.

Araştırma örneklemini oluşturulurken olasılıklı örnekleme yöntemlerinden ağırlıklandırılmış katmanlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. ÇESOB veri tabanına kayıtlı 40 meslek odası katman olarak kabul edilmiş, her odanın ana kütledeki ağırlığı oranında örnek kütlede birim seçimi yapılmıştır. Bu ağırlıklar belirlendikten sonra basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak her bir katmana ana kütlede seçimler yapılmıştır. Bu seçimin yapıldığı ve her bir odanın toplam üye sayısı, odanın yüzdesel dağılımı ve değerlendirilmeye alınacak üye sayısına ilişkin bilgiler Tablo-1’de yer almaktadır.

Örnekleme hacminin belirlenmesinde ana kütledeki birim sayısının bilinmesi durumunda örnekleme hacminin belirlenmesine ilişkin aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$n = \frac{(Nt^2 pq)}{(d^2 (N - 1) + t^2 pq)}$$

Örnekleme hacminin hesaplanmasında güven düzeyi %95 ve örnekleme hatası %1,4 olarak alınmıştır. Bu bilgiler ışığında yapılan hesaplama sonucu örnekleme hacmi 498 olarak hesaplanmış ancak 500 olarak değerlendirilmeye alınmıştır.

Tablo 1: Örnekleme Dâhil Edilen Katmanlar ve Ağırlıkları

Sayı	Örnekleme Seçilen Odalar	Toplam Üye Sayısı	Toplam İçinde Yüzdesele Dağılım	Değerlendirmeye Alınacak Üye Sayısı
1	İskilip Marangozlar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	114	% 0,82	4
2	Ortaköy Esnaf ve Sanatkârlar Odası	116	% 0,83	4
3	Çorum Dikici ve Kunduracılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	118	% 0,85	4
4	Çorum Terziler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	123	% 0,88	4
5	Mecitözü Şoförler ve Nakliyeciler Esnaf Odası	139	% 1,00	5
6	Sungurlu Kahveciler Lokantacılar Esnaf Odası	154	% 1,11	6
7	Çorum Çilingir Sobacı ve Tenekeçiler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	157	% 1,13	6
8	Çorum Kasaplar ve Celepler Esnaf Odası	166	% 1,19	6
9	Sungurlu Terziler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	172	% 1,24	6
10	Oğuzlar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	186	% 1,34	7
11	Kargı Şoförler ve Nakliyeciler Esnaf Odası	188	% 1,35	7
12	Çorum Yorgancılar, Çeyizlik Eşya, Perde İmalat ve Satıcıları E.O.	198	% 1,42	7
13	Çorum Marangozlar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	198	% 1,42	7
14	Alaca Şoförler ve Nakliyeciler Esnaf Odası	224	% 1,61	8
15	Dodurga Esnaf ve Sanatkârlar Odası	227	% 1,63	8
16	Çorum Kalaycılar ve Hırdavatçılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	228	% 1,64	8
17	İskilip Bakkallar Tuhafiyeciler ve Benzerleri Esnaf Odası	249	% 1,79	9
18	Çorum Fırıncılar ve Simitçiler Esnaf Odası	277	% 1,99	10
19	Sungurlu Madeni Sanatkârlar Odası	288	% 2,07	10
20	İskilip Şoför ve Nakliyeciler Esnaf Odası	206	% 1,48	7
21	Mecitözü Esnaf ve Sanatkârlar Odası	309	% 2,22	11
22	Osmancık Şoförler ve Nakliyeciler Odası	327	% 2,35	12
23	Çorum Aşçı ve Lokantacılar Odası	337	% 2,42	12
24	Bayat Esnaf ve Sanatkârlar, Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	343	% 2,47	12
25	Kargı Esnaf ve Sanatkârlar Odası	346	% 2,49	12
26	Çorum Mobilyacılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	362	% 2,60	13
27	Sungurlu Bakkal ve Bayiler Esnaf Odası	374	% 2,69	13
28	Çorum Sebzeçiler ve Pazaracılar Esnaf Odası	381	% 2,74	14
29	Çorum Kahveciler Esnaf Odası	418	% 3,01	15
30	Sungurlu Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	433	% 3,11	16
31	Çorum Hazır Elbiseciler Esnaf Odası	446	% 3,21	16
32	Çorum Elektrik ve Tesisat Esnaf ve Sanatkârlar Odası	458	% 3,29	16
33	Alaca Esnaf ve Sanatkârlar Odası	482	% 3,47	17
34	İskilip Tamirci, Ekmekçi, Kahveci Esnaf ve Sanatkârlar Odası	519	% 3,73	19
35	Çorum Berberler ve Kuaförler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	540	% 3,88	19
36	Çorum Taksiciler, Minibüsçüler ve Servisçiler Esnaf Odası	655	% 4,71	24
37	Çorum Şoförler ve Nakliyeciler Odası	746	% 5,37	27
38	Çorum Bakkal ve Bayiler Esnaf Odası	784	% 5,64	28
39	Osmancık Esnaf ve Sanatkârlar Odası	921	% 6,62	33
40	Çorum Oto Tamirciler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	994	% 7,15	36
	TOPLAM	13.903	% 100	500

II.IV. Analiz ve Bulgular

Analiz ve bulgular kısmında ilk olarak araştırma örnekleme dâhil edilen esnaf ve sanatkârlara ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Daha sonra ise çoklu uyum analizi yöntemi ile esnafların sorunlarına ve olası çözüm yöntemlerine ilişkin olarak algı haritası oluşturulmuştur.

a. Esnaf ve Sanatkârlara İlişkin Durum Tespiti

Bu bölümde öncelikle araştırmaya katılan esnafların demografik özellikleri ile işletmelerine ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler örneklem dağılımının homojenliğini göstermek adına önemli bilgiler sunmaktadır. Tablo-2 ankete katılan esnaf ve sanatkârlara ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Kategoriler	Frekans	%	Değişkenler	Kategoriler	Frekans	%
Cinsiyet	Erkek	487	98%	Eğitim Düzeyi	Cevapsız	14	3%
	Kadın	11	2%		Okur- yazar	7	1%
Yaş	18-31	96	19%		İlkokul	139	28%
	32-45	214	43%		Ortaokul	129	26%
	46-59	149	30%		Lise	153	31%
	60 ve üzeri	39	8%		Meslek Lisesi	11	2%
Faaliyet Süresi	1-17	312	63%		Önlisans	31	6%
	18-34	126	25%	Lisans	12	2%	
	35 ve üzeri	60	12%	Lisansüstü	2	0,4%	
Faaliyet Türü	Hizmet	255	51%	Toplam Çalışan Sayısı	0	78	16%
	Ticaret	215	43%		1-7	408	82%
	İmalat	28	6%		8 ve üzeri	12	2%

Tablodan da anlaşılacağı üzere ankete katılan esnafların büyük bir çoğunluğu erkek, 32-59 yaş arasında, ağırlıklı olarak ortaokul/lise mezunu kişilerden oluşmaktadır. Ankete katılan esnafların yarısı hizmet sektöründe faaliyet gösterirken, imalat sektörü örneklem içerisinde en az grubu oluşturmaktadır. Toplam çalışan sayısına bakıldığında ise 7 kişiden az personel çalıştıran işletmelerin oranı %98'dir. Bu durum, ankete katılan işletmelerin; mikro işletme sınıfında yer aldıklarını göstermektedir. Tablo-3 ise esnafların, mesleğe giriş ve işletme kurma süreçlerine ilişkin temel verileri içermektedir.

Tablo 3: Esnafların Mesleğe Giriş ve İşletme Kurma Süreçlerine İlişkin Temel Bilgiler

Değişkenler	Kategoriler	Frekans	%
Mesleğinizi hangi yolla öğrendiniz?	Cevap yok	8	2%
	Kendi olanaklarımla	270	54%
	Aile	93	19%
	Çıracılık	118	24%
	Mesleki Kurslar	3	1%
	Meslek lisesi-Yüksekokul	6	1%
İşletmenizin kuruluş sermayesini nereden temin ettiniz?	Cevap yok	3	1%
	Özkaynak	339	68%
	Akraba ve arkadaşlardan borç	106	21%
	Banka kredisi	43	9%
	Devlet destekleri	2	0%
	Diğer	5	1%
İşletmenizi kurmadan önce girişimcilik eğitimi aldınız mı?	Cevap yok	6	1%
	Evet	59	12%
	Hayır	433	87%
Kuruluş yerinin tespiti araştırması	Cevap yok	17	3%
	Evet	208	42%
	Hayır	273	55%
Müşteri kitlesinin tespiti araştırması	Cevap yok	17	3%
	Evet	200	40%
	Hayır	281	56%
Tahmini aylık işletme maliyetleri araştırması	Cevap yok	18	4%
	Evet	228	46%
	Hayır	252	51%
Tahmini kuruluş maliyetleri araştırması	Cevap yok	18	4%
	Evet	233	47%
	Hayır	247	50%
Tahmini aylık satış miktarı araştırması	Cevap yok	18	4%
	Evet	226	45%
	Hayır	254	51%
Rakip analizi araştırması	Cevap yok	20	4%
	Evet	173	35%
	Hayır	305	61%

Tablo-3'te görüleceği üzere esnafların %54'ü mesleği kendi olanakları ile öğrendiğini ifade etmektedir. İkinci sırada ise "çıracılık" deneyimi gelmektedir. Meslek liseleri ya da kurslar aracılığıyla mesleği öğrenen kişilerin oranının sadece %2 düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu ise Türkiye'de esnaf ve sanatkârlığın mesleki bir kritere/yeterliliğe dayandırılmadığını göstermektedir. Türkiye'de esnaf ve sanatkârlık faaliyetlerini yürütecekler için ustalık belgesi zorunluluğu TESK'e bağlı odalar için yasal bir zorunluluktur. Ancak TOBB'a bağlı oda kayıtları için ise mesleki bir belge

zorunluluğu bulunmamaktadır. Özellikle sanatsal bir beceriyi icra etmek üzere kurulan sanatkâr işyerlerinde yasal zorunluğa rağmen mesleki ehliyet ve niteliklerin eksikliği mesleki faaliyetlerin gelişimini sınırlandırmaktadır.

Türkiye’de eğitimin öneminin sürekli vurgulandığı, okullaşma oranının artırılmasının bir hükümet politikası olarak belirlendiği ve bu kapsamda neredeyse her il/ilçede üniversite kurulduğu bir dönemde elde edilen mesleki bilgilerin uygulamaya geçirilememektedir. Üniversiteleşme oranının yükseltilmesinin yanı sıra meslek lisesi/yüksekokullarının etkinliğinin artırılması ve “staj” olanaklarının etkinleştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. 12 yıllık zorunlu eğitim sistemi nedeniyle çırak bulmakta büyük güçlük çektiğini ifade eden esnafların, meslek lisesi/yüksekokul mezunlarını sektöre çekebilmesinin yolunun açılması gerekmektedir. Müfredat düzenlemeleri ve eğitim-sanayi bağlarının güçlendirilmesi, işgücü arz/talebi arasındaki dengesizliğin çözümlenmesi için başlangıç noktasıdır.

İkinci konu “kuruluş sermayesinin teminine” ilişkindir. Esnafların büyük bir çoğunluğu kuruluş sermayesini kendi olanakları ya da yakın çevresinden borç olarak temin etmiştir. Bu konuda herhangi bir devlet teşvikinden yararlanan esnafın olmaması dikkate değer bir unsurdur. Yeni işletme kuruluş süreçlerini desteklemeye yönelik devlet teşviklerinin(örnek; KOSGEB Yeni Girişimci Desteği vb.) önemli derecelerde arttığı düşünülürse, bu konuda Çorum düzeyinde esnaflarda henüz bir farkındalık oluşmadığı söylenebilmektedir. Ayrıca esnafların %87’sinin işletmelerini kurmadan önce herhangi bir girişimcilik eğitimi almadığı da görülmektedir. Esnafların %69’u desteklerle ilgili olarak telefon yoluyla bilgilendirilmek istediklerini belirtmişlerdir. Bunların dışında kuruluş yerinin ya da müşteri kitlesinin tespitine ilişkin detaylı bir araştırma yapılmamakta ve rekabet analizleri, gelir beklentileri ve maliyet hesapları da ciddi bir inceleme süreci olmadan gerçekleştirilmektedir. Diğer bir deyişle esnafların çoğunluğu; işletmenin giderlerini minimize etme ve gelirlerini maksimize etme stratejisinin temel unsuru olan kuruluş yeri seçimini tamamen yüzeysel verilerle belirlemekte ve kârlılıkları/sürdürülebilirliklerini önemli ölçüde sekteye uğratmaktadır. Esnafların, küresel rekabet koşullarında her geçen gün güç kaybetmeleri, esnaflara yönelik destek politikalarına yönelik beklentileri arttırmıştır.

Özellikle 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde KOBİ, esnaf ve sanatkâr ve kooperatiflere ilişkin olarak eylem planı yürürlüğe girmesi sağlanmış ve esnaf ve sanatkârların değişen ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlayabilmesi için gerekli yapısal dönüşümlerinin desteklenmesi ve alışveriş merkezlerinin küçük esnaf ve sanatkârlara yönelik olumsuz etkilerinin giderilmesi hedeflenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2013, s. 92). Tablo-4, esnafları desteklemeye yönelik hükümet politikalarının sonucu olarak büyük bir artış gösteren destek ve teşviklerden yararlanan esnaflara ilişkin verileri ortaya koymaktadır.

Tablo 4: Desteklerden Yararlanan Esnaflar

Değişkenler	Kategoriler	Frekans	%
KOSGEB destekleri	Evet	60	12,0%
	Hayır	438	88,0%
Bölgesel Yatırım Desteği	Evet	8	1,6%
	Hayır	490	98,4%
İstihdam Desteği	Evet	1	0,2%
	Hayır	497	99,8%
Dış Ticaret Müsteşarlığı Destekleri	Evet	2	0,4%
	Hayır	496	99,6%

Eğitim Yardımı	Evet	2	0,4%
	Hayır	496	99,6%
Vergi, Resim, Harç istisnaları	Evet	10	2,0%
	Hayır	488	98,0%
Danışmanlık Hizmetleri	Evet	4	0,8%
	Hayır	494	99,2%
Yurt içi/dışı Fuar Desteği	Evet	3	0,6%
	Hayır	495	99,4%

Hiçbir destekten yararlanmadığını belirten esnaf ve sanatkârlara ilişkin bilgiler ise Tablo-5 verilmiştir.

Tablo 5: Desteklerden Yararlanmayan Esnaflar

Değişkenler	Kategoriler	Frekans	%
Hiçbir destekten yararlanmadım	Evet	338	67,9%
	Hayır	160	32,1%
Hiçbir destekten yararlanmama sebebi	Cevap yok	133	26,7%
	Destekler konusunda bilgi sahibi olmamam	154	30,9%
	Çalışan sayısı kısıtlaması	9	1,8%
	Sektör kısıtlaması	49	9,8%
	Destek miktarının yetersizliği	32	6,4%
	Bürokratik işlemlerin karmaşıklığı	29	5,8%
	Proje yazma konusunda bilgisizlik	11	2,2%
	Diğer	81	16,3%

Tablo-5’te görüleceği üzere hiçbir destekten yararlanmadığını belirten esnafların oranı %68 düzeyindedir. Destekler konusunda bilgi sahibi olmayanların oranı ise %30’dur. Burada ilginç bir durum ise ankete katılanların yaklaşık %27’sinin bu soruya cevap vermemeyi tercih etmesidir. Buradan esnafların aslında destekler konusunda bilgi sahibi olmasına rağmen, yararlanma konusunda yeterince bir isteğe sahip olmadıkları sonucu çıkartılabilmektedir. İşlerini büyütme konusunda esnaf, genellikle “kendi yağında kavrulma” diye de tanımlanabilecek durgun büyüme stratejilerini benimsemektedir. Bu konuda yeterince bilgilendirme ve cesaretlendirme yapılırsa, esnafların bu yönde faaliyete geçirilmeleri olanaklı olacaktır. Esnafların yararlandığı kredi türleri ise Tablo-6’da verilmektedir.

Tablo 6: Esnafların Yararlandığı Krediler

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Halkbank Kredileri	58	11,60%
TESKOMB (Esnaf Kefalet Koop. Kredileri)	116	23,20%
Diğer Banka Kredileri	134	26,90%
Hiçbiri	191	38,30%
Toplam	498	100

Esnafların yararlandığı kredilerin başında TESKOMB kredileri gelmektedir. Halkbank'ın esnaf ve KOBİ'lere yönelik sunduğu özel kredi olanakları nedeniyle özellikle tercih edilen bankalar içerisinde başta gelmektedir. Hiçbir krediden yararlanmayan esnafın oranı ise %38,3 olup, yararlanmama nedenleri de Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo 7: Kredilerden Yararlanmama Nedenleri

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Kredilerde teminat şartları ağır olması	80	16,10%
Faizlerin yüksek olması	132	26,50%
Yüksek oranlı kesintiler yapılması	97	19,40%
Prosedürler çok fazla olması	54	10,80%
Mali tabloların yetersiz görülmesi	34	6,90%
Vadelerin kısa olması	59	11,90%
Diğer	42	8,40%
Toplam	498	100

Esnafların kredi kullanmalarının önündeki en önemli etkenler “kredi teminat şartlarının ağırlığı, faizlerin yüksekliği ve kesintilerin fazlalığıdır”. Bu durum esnafıya yönelik kredi düzenlemelerinin tekrar gözden geçirilmesini gerektirebilir. Özellikle nakit akışlarında ciddi sıkıntılar yaşayan esnafın, ödeme koşullarının daha hassas belirlendiği kredi türleriyle desteklenmesi gerekmektedir.

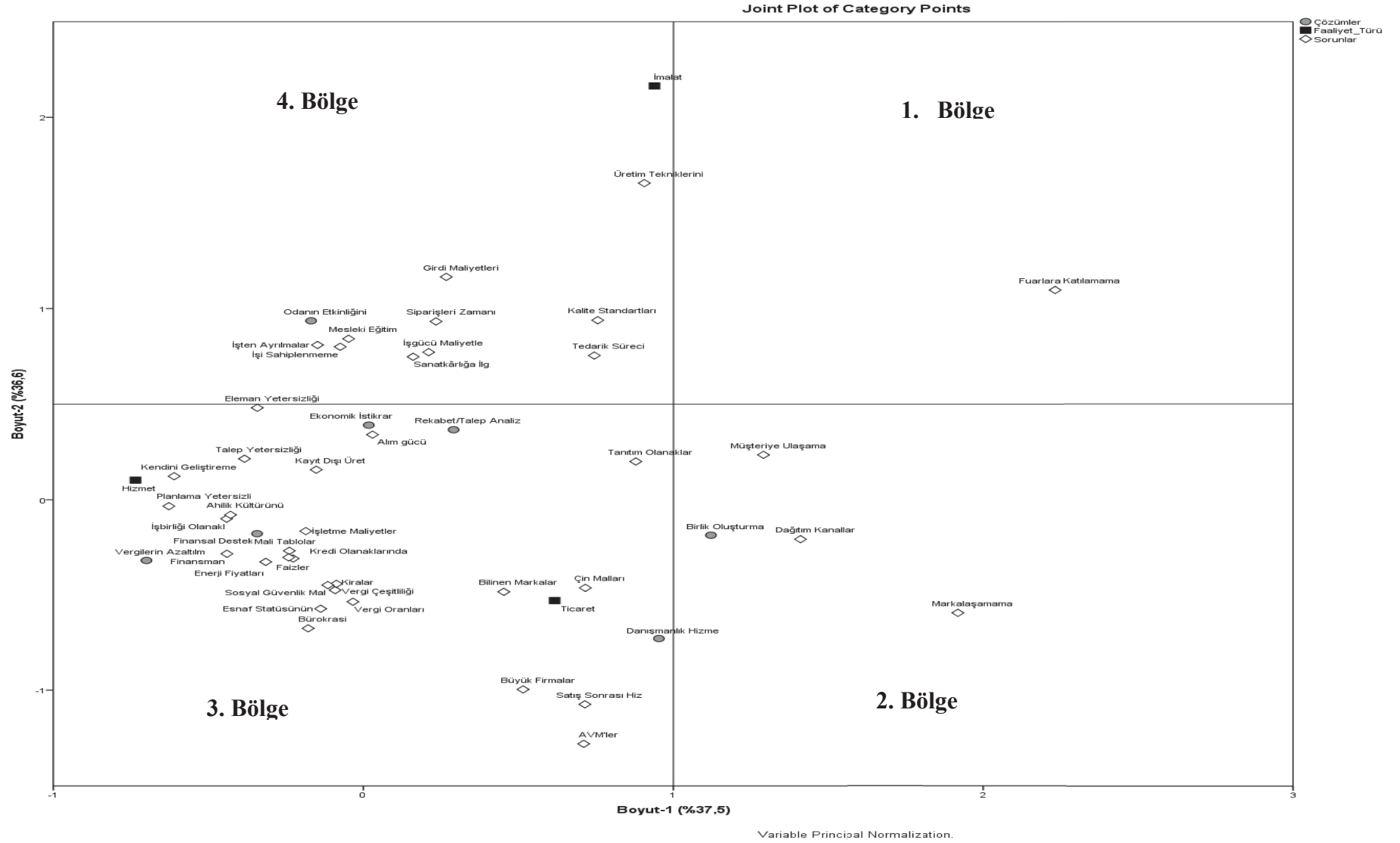
b. Çoklu Uyum Analizi

Uyum (algı) haritalarının oluşturulmasında “*çok değişkenli uyum analizi*” (multiple correspondence analysis) tekniğinden yararlanılmıştır. Bu teknik, ikiden fazla nominal ölçümle elde edilmiş değişken veya değişkenlerin kategorileri arasındaki ilişkiyi iki boyutlu uzayda gösteren bir tekniktir. Analizde kullanılan değişkenler ise “*işletmelerin faaliyet türü, sorunları ve olası çözüm önerileri*”dir. Şekil-1’de ise esnaf ve sanatkârların sorunları ve olası çözümlere ilişkin algı haritasını gösterilmektedir. Şekilde de görüleceği üzere her iki boyut toplamda değişkenler arasındaki ilişkinin %74’nü açıklamaktadır. Bu değişim miktarının %37,5 birinci boyut %36,5 ise ikinci boyut tarafından açıklanmaktadır.

Haritanın yorumlanırken noktalar arasındaki yakınlık kullanılmaktadır. Sektörde faaliyet gösteren işletmeler hangi sorun ve çözüm önerilerine daha yakınsa o değişkenin kendileri için daha önemli olduğu sonucuna varılmaktadır. Haritanın okunmasını kolaylaştırmak adına orijin temel alınarak dört temel bölge oluşturulmuştur. 1. Bölgede sektör bulunmamakta; sadece neredeyse tüm sektörlerin en önemsiz gördüğü “Fuarlara katılmama” ifadesi yer almaktadır. İmalat işletmeleri 4. Bölgede, ticaret ve hizmet işletmeleri ise 3. Bölgede yer almaktadır. Haritada da görüleceği üzere imalat, hizmet ve ticaret sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin önem verdikleri sorunlar ve çözüm önerileri birbirinden oldukça farklıdır.

Noktaların yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde en çok sorun yaşayan ve bunların çözümü için çeşitli alternatifler üreten grup 3. Bölgede yer alan “hizmet” sektörüdür. Bu durum örnekleme katılan işletmelerin yarısının hizmet işletmesi olmasından da kaynaklanabilir. Ancak, burada unutulmaması gereken husus hizmet sektörünün emek yoğun bir sektör olmasıdır. Piyasaya girişin (büyük sermaye yatırımlarına gereksinim duyulmaksızın) diğer sektörlerle oranla daha kolay olduğu hizmet sektörü, rekabetin en yoğun yaşandığı sektörlerin başında gelmektedir. Hizmet sektörüne en yakın noktalar; “kendini geliştiremememe, planlama eksikliği, talep/alım gücünün yetersizliği ve kayıt dışı üretimdir. Bu durum, yukarıdaki ifadeyi destekler niteliktedir. Biraz zanaat bilen ve biraz da sermayesi olan herkes, talebin yeterli olup olmadığını yeterince araştırmadan pazara girebilmektedir. Bunun sonucunda ise ortaya çıkan aşırı rekabet işletmelerin “kayıt dışı” alternatiflere yönelmesine ve bu yolla kârlarını arttırmaya çalışmasına neden olmaktadır. Bu duruma “yüksek işletme maliyetleri, vergilerin çeşitliliğinin yanı sıra ahilik kültürünün yok olması/işbirliği olanaklarının yetersizliği” de eklenmesiyle birlikte hizmet işletmelerinin mücadele etmesi gereken pek çok sorunla yüzyüze gelmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren bu işletmelerin, sorunlarının çözümüne yönelik en önemli beklentileri öncelikli olarak “ finansal desteklerin” arttırılmasıdır. Daha sonra ise “ekonomik istikrarın ve ekonomik büyümenin sağlanması” ve “ aynı semtte açılacak işletmeler için piyasadaki mevcut talep ve rekabet koşullarının dikkate alınması” gerektiğini ifade etmişlerdir.

Şekil 1: Algı Haritası

3. bölgede yer alan ticaret işletmelerini en çok etkileyen sorunların başında “Çin malları, müşterilerin bilinen markaları tercih etmesi, büyük firmaların varlığı, satış sonrası hizmetlerin yetersizliği ve AVM’ler” gelmektedir. Ölçek ekonomisinden yararlanma olanağına sahip büyük işletmeler/gross marketler, ticaretle uğraşan esnaf için ciddi bir rekabet tehdidi oluşturmaktadır. Sunduğu fiyat olanakları ile müşterilerin kendilerini seçmesini sağlayan bu işletmeler, her geçen gün küçük esnafın rekabete yenik düşmesine ve piyasadan çekilmesine neden olmaktadır. Aynı şekilde neredeyse tüm alanlara yayılmış olan Çin Malları da benzer bir etkiye sahiptir. Bu sorunların yanı sıra “SGK maliyetleri, vergi çeşitliliği ve yüksekliği, kiralarn yüksekliği, işbirliği olanaklarından yararlanamama ve dağıtım kanallarında yaşanan sorunlar” da ticaret işletmelerini etkileyen sorunlar arasındadır. Küçük esnaf, bu sorunların çözümünde yardımcı olacak çeşitli desteklerin varlığından haberdar olmakla birlikte bürokratik engellerin fazlalığından dolayı desteklerden yararlanmayı başaramamaktadır. Bu nedenle ticaret işletmelerinin en öncelikli çözüm beklentisi “danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması” olarak ifade edilmiştir.

4. bölgede yer alan imalat işletmelerinin yaşadığı en önemli sorun “üretim yöntem ve tekniklerinin yetersizliği” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra “girdi maliyetleri, siparişleri zamanında karşılayamama, mal ve hizmet üretiminde istenilen kalite standartlarını karşılayamama ve girdi tedarik sürecinin uzun olması” imalat işletmelerini etkileyen faktörler olarak görülmektedir. Hizmet ve imalat işletmelerinin ortak denebilecek sorunlar ise (her iki sektöre de nispeten eşit mesafede olan) “mesleki eğitimin yetersiz olması, nitelikli eleman bulamama, var olan elemanların ise çalışma konusunda yeterince azimli olmaması, işe ilgilerinin düşük olması ve işten ayrılma eğilimlerinin fazla olmasıdır”. Açık uçlu sorularda da SGK ve vergi yüklerinden sonra en çok belirtilen sorunların başında “nitelikli eleman eksikliği” gelmektedir. Zorunlu temel eğitimin 12 yıla çıkması, çıraklık kültürünün neredeyse tamamen ortadan kalkmasına neden olmuştur. Çırak bulma konusunda büyük güçlükler yaşayan esnaf, varolan elemanları da işe ve işletmeye bağlama konusunda başarılı olamamaktadır. Hizmet işletmeleri “finansal desteklerin artırılmasına önem” verirken imalat işletmeleri ise öncelikli olarak “oda faaliyetleri ve bilgilendirmelerinin etkinliğinin artırılması” konusuna vurgu yapmaktadır.

Harita da dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise 2. Bölgede yer alan ve hiçbir sektöre yakın olmayan, diğer bir deyişle hiçbir esnaf tarafından önemli bir sorun olarak algılanmayan “Markalaşamama” konusudur. Büyük işletmelerle rekabette büyük sorun yaşayan esnafın, ürünlerini markalaştırma gereksinimi duymaması oldukça önemli bir noktaya işaret etmektedir. Aslında esnaf ve sanatkârların, rekabette kendilerine uygun bir alan yaratmalarına yardımcı olacak “niş stratejisini” (büyük işletmeler için kârlı olmayan küçük pazar paylarına sahip olma) hayata geçirmelidir. Bu stratejinin uygulanabilmesi için ise müşterinin zihninde ürüne ve markaya ilişkin bir bilincin oluşması gerekmektedir. Rekabet konusunda büyük problemler yaşayan esnafın “markalaşmanın” önemi konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, Çorum ilinde faaliyet gösteren esnafın mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda esnafın içerisinde bulunduğu duruma ilişkin olarak şunlar söylenebilir:

- Esnaf ve sanatkâr işletmelerinin % 85’inde çırak statüsünde, % 75’inde kalfa olarak çalışan işgören bulunmaması ve esnaf ve sanatkârlık mesleğinin çoğunlukla düşük eğitim seviyesine sahip kişilerce yürütülmesi esnaf işletmelerinin beşeri kaynak yapısının zayıflığını doğrulamaktadır.
- İşletmelerde çalışan kalfa ve çırak sayılarında önemli bir düşüş söz konusudur. Bu durumun en önemli sebeplerinin başında 12 yıllık zorunlu eğitim sisteminin çırak bulma olanaklarını önemli ölçüde azaltmasıdır.
- Esnaflık mesleğinin genellikle kendi olanakları ya da çıraklık sistemiyle öğrenildiği ve mesleki kuruluşlar/meslek lisesi/yüksekokulları gibi kuruluşların yeterince etkin olmadığı görülmüştür.

- Kuruluş sermayesinin temininde genellikle öz sermayenin tercih edildiği görülmüş, yabancı kaynak kullanımıyla yatırım yapma ve geliştirme alternatiflerinin yeterince değerlendirilmediği tespit edilmiştir.
- Esnafın işyeri açarken fizibilite çalışmalarını tamamen yüzeysel bir şekilde gerçekleştirdikleri ve fizibilite çalışmalarının temel mantığını kavramakta zorlandıkları düşünülmektedir.
- Esnaf ve sanatkârlara yönelik devlet teşvikleri hakkında büyük bir çoğunluğun bilgi sahibi olmadığı ve bu bilgilendirmenin daha çok telefon yoluyla yapılması beklendiği görülmüştür. Katılımcıların %71'i hiçbir destekten yararlanmazken, KOSGEB desteği (%13), bölgesel yatırım desteği (%2) ve vergi resim ve harç istisnaları (%2) gibi destek türlerinden yaralandıkları görülmüştür.
- Katılımcıların %38'i hiç kredi kullanmamış olup, kullananların ise %12'si Halkbank, %27 diğer banka kredileri ve %23 ise TESKOMB kredilerini kullanmışlardır. Kredi kullanımına ilişkin en önemli sorunlar faizlerin yüksekliği, kesintilerin fazlalığı ve kredi teminat şartlarının ağırlığıdır. Bu durum esnaf ve sanatkârlara ilişkin özel kredi koşullarının daha kapsamlı olarak incelenmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır.
- Esnafın banka kredileri dışında finans kaynaklarından haberdar olmadığı, faktöring, risk sermayesi, franchising ve finansal kiralama olanaklarından yararlanan esnafın oranı %10 ile sınırlıdır. Bu alan söz konusu finans kuruluşları için de büyük bir potansiyel pazardır. Bu iki taraf arasında iletişimi güçlendirecek bir sistem kurulması yararlı olacaktır.
- Esnafın %77'sinin hiçbir danışmanlık hizmeti almadığı ve "teknik ve mali danışmanlık" konusunda danışmanlık talep ettikleri görülmüştür.
- Esnafın kendisinden sonra işyerinin kime devredileceği konusunda tam bir belirsizlik söz konusu olduğu için mesleğin devamı ve istihdamın sürekliliğinin sağlanması konusunda büyük sıkıntılar yaşanacağı tahmin edilmektedir.
- Hizmet sektörü açısından en önemli sorunlar; "kendini geliştirememesi, planlama eksikliği, talep/alım gücünün yetersizliği ve kayıt dışı üretim"dir. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren bu işletmelerin, sorunlarının çözümüne yönelik en önemli beklentileri öncelikli olarak " finansal desteklerin" arttırılmasıdır. Daha sonra ise "ekonomik istikrarın ve ekonomik büyümenin sağlanması" ve " aynı semtte açılacak işletmeler için piyasadaki mevcut talep ve rekabet koşullarının dikkate alınması" gerektiğini ifade etmişlerdir.
- Ticaret işletmelerini en çok etkileyen sorunların başında "Çin malları, müşterilerin bilinen markaları tercih etmesi, büyük firmaların varlığı, satış sonrası hizmetlerin yetersizliği ve AVM'ler" gelmektedir. Bu sorunların yanı sıra "SGK maliyetleri, vergi çeşitliliği ve yüksekliği, kiraların yüksekliği, işbirliği olanaklarından yararlanamama ve dağıtım kanallarında yaşanan sorunlar" etkili olmaktadır. Ticaret işletmelerinin en öncelikli çözüm beklentisi "danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılmasıdır".
- İmalat işletmelerin yaşadığı en önemli sorun ise "üretim yöntem ve tekniklerinin yetersizliği" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra "girdi maliyetleri, siparişleri zamanında karşılayamama, mal ve hizmet üretiminde istenilen kalite standartlarını karşılayamama ve girdi tedarik sürecinin uzun olması" imalat işletmelerini etkileyen faktörler olarak görülmektedir.
- Meslek odaları "müşteri ilişkileri yönetimi" mantığına uygun bir şekilde yeniden yapılandırılmalı ve esnafa gerek mevzuata gerekse günlük faaliyetlerine ilişkin doğru, tam, geçerli ve güvenilir bir yönlendirme sağlanmalıdır.
- Hiper/süper market/AVM kurulumunun engellenemeyeceği aşikârdır. Ancak, kuruluş yeri belirlenirken yalnızca kurucu şirketin elde edeceği kâr boyutunun dışında, esnaf ve sanatkârlar üzerindeki negatif dışsallık göz önüne alınarak karar verilmelidir.

- Çin malları ile rekabet edebilmek için yerli üretim desteklenirken ithal edilecek mallarda uygulanacak kota benzeri uygulamalara yer verilebilir. Ayrıca kooperatiflerin üyeler adına toplu alımlar yapması sağlanarak hammadde/girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve ölçek ekonomisinden yararlanılması kolaylaştırılmalıdır.
- Esnaf ve sanatkâr işletmelerine sağlanacak sigorta prim veya vergi destekleri ile istihdam yaratma kapasiteleri artırılabilceği gibi kayıtlı istihdamı teşvik etmek söz konusu olabilecektir. Ayrıca bu tür işletmelerin istihdam kapasitelerinin artırılmasına yönelik teşvikler işsizlik sorununun azalmasına da önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydemir M., Ateş M. (2011). Küçük Sanayi Sitelerinde Kurumsal Sosyal Olgusu: Bilecik Küçük Sanayi Sitesi Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:30, Ağustos
- Baykul A. (2009). Isparta İl Merkezindeki Esnaf Sorunları ve Esnafın Yerel Ekonomi ile İlişkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta
- Baykul A., Dulupçu M.A. (2009). Isparta İl Merkezindeki Gıda Hizmet Sektöründe Çalışan Esnafın Sorunları Üzerine Bir İnceleme”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:2, No:10
- Çelebi, A. K., Yanıkkaya, H., Gökbnar, R., Gülova, A. A., & Pala, M. (2009). Avrupa Birliği Yolunda Esnaf ve Sanatkârlar, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi
- Çelik, A., Akgeçici, T. (1998). Girişimcilik Kültürü ve KOBİ'ler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Çoban, H., İrmis, A. (2013). Girişimcilik Kültürü Açısından Geleneksel Alış-Veriş Yerlerindeki Esnaf ile Modern Avm'lerdeki Esnafın Karşılaştırılması. V Enternational Congress On Entrepreneurship, s: 66-72). Almaata: <http://www.researchgate.net/publication/269391334>.
- DPT. (1984). 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2000). Uzun Vadeli Strateji ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı
- DPT. (2001). KOBİ'lerin, Esnaf ve Sanatkârın Güçlendirilmesi Özel İhtisas Komisyon Raporu
- DPT. (2013). 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018). Kalkınma Bakanlığı
- DPT. (2013). KOBİ'lerin ve Sanatkârın Güçlendirilmesi Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- TESK. (1998). III. Esnaf ve Sanatkârlar Şurası, 10-11Aralık. Erişim Tarihi; 05/03/2016 <http://www.tesk.org.tr/tr/mevzuat/98/98091.php>
- TESK. (2008). Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler, Kasım, Ankara
- TESK. (2005). 5362 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu. Erişim Tarihi: 09/09/2015 <http://www.tesk.org.tr/tr/5362/5362.php>
- TESK. (2012). Esnaf ve Sanatkârların Sorunları Çözüm Önerileri. Erişim Tarihi: 09/05/2015 <http://www.tesk.org.tr/tr/guncel/talep.pdf>

TESK. (tarih yok). ESDEP. Strateji Belgesi ve Eylem Planı:
<http://www.tesk.org.tr/tr/mevzuat/10/ESDEP.pdf>

Yıldız Ali, Gavcar Erdoğan, Kavacık Mustafa (2013). Dalaman Esnafının Sorunları ve Çözüm Önerileri, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Dergisi, Sayı:31, Güz, s:122-134